

Akademia Humanitas

Tomasz Copp

Autoreferat rozprawy doktorskiej

**Konstytucyjne prawa podstawowe i zasady
ustroju społeczno-gospodarczego Chińskiej
Republiki Ludowej**

Studium konstytucyjnoprawne w ujęciu porównawczym

Promotor: Prof AH dr hab. Maciej Borski

Dyscyplina: Nauki Prawne

Sosnowiec 2026

Uzasadnienie wyboru tematu pracy	2
Problem badawczy	3
Cel badawczy pracy	4
Hipotezy badawcze	4
Metody badawcze	6
Struktura pracy	7
Wnioski	8

Uzasadnienie wyboru tematu pracy

ChRL należy do najszybciej transformujących się państw współczesnego świata, przy czym dynamika przemian w sferze prawa nierzadko wyprzedza przeobrażenia o charakterze ekonomicznym. Prawa podstawowe i zasady konstytucyjne odzwierciedlają zakorzenione w danej cywilizacji tradycje kulturowe, wartości i założenia aksjologiczne porządku prawnego. Dlatego też analiza podejmowana w niniejszej pracy uwzględnia kompleksowy kontekst ideowy, historyczny oraz aksjologiczny.

Niniejsza rozprawa, według stanu dostępnej literatury, podejmuje próbę wypełnienia luki polegającej na braku kompleksowego porównania konstytucyjnych praw podstawowych i zasad ustroju społeczno-gospodarczego ChRL, RP i RFN w perspektywie cywilizacyjnej. Motywami wyboru tematu pracy są jego istotność, aktualność oraz perspektywiczność.

Globalna ekspansja gospodarcza Chin obejmuje coraz szersze obszary, w tym ostatnio także sektor motoryzacyjny, co może prowadzić do redefinicji obecnych uwarunkowań polityczno-ekonomicznych. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera chińska inicjatywa „Pasa i Szlaku”, w której Polska pełni rolę kluczowego węzła tranzytowego. Prezydent Xi Jinping wielokrotnie podkreśla, że międzynarodowa konkurencja będzie się przejawiać w sporach o systemy, zasady i prawa. Nasuwa się zatem pytanie, czy chińskie rozwiązania prawne będą „eksportowane” globalnie, analogicznie do chińskich produktów? Zrozumienie chińskiego systemu prawnego staje się tym samym nie tylko zagadnieniem teoretycznym, lecz także praktycznym narzędziem oceny potencjału i ryzyk współpracy międzynarodowej.

Motywacją do podjęcia badań było zainteresowanie autora tym, jak fundamentalne idee cywilizacji ewoluują i przekładają się na normatywne kształtowanie oraz funkcjonowanie konstytucyjnych praw podstawowych i zasad ustrojów społeczno-gospodarczych. Połowę okresu od roku 2009 do 2026 autor pracował w Chinach, co pozwoliło mu bezpośrednio obserwować jak funkcjonuje i zmienia się chińskie prawo i ustrój społeczno-gospodarczy. Znajomość języków chińskiego, niemieckiego i angielskiego umożliwiła bezpośredni dostęp do literatury oraz aktów prawnych, jak również rozmowy z przedstawicielami poszczególnych państw, co stanowiło istotne wsparcie w analizie porównawczej praw podstawowych i konstytucyjnych zasad ustrojów społeczno-gospodarczych ChRL, RP i RFN.

Problem badawczy

Główny problem badawczy pracy formułuje się zatem następująco: Jak i dlaczego konstytucyjne prawa podstawowe i zasady ustroju społeczno-gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej różnią się od rozwiązań przyjętych w Rzeczypospolitej Polskiej, Republice Federalnej Niemiec i standardów międzynarodowych, w kontekście pozycjonowania cywilizacyjnego na osi teocentryzm–kratocentryzm oraz jak przekładają się na rzeczywistą sytuację jednostki i państwa?

Określony w niniejszej dysertacji problem naukowy jest komponentem złożonym i wymaga analizy wielowymiarowej. Dlatego aby zbliżyć się do odpowiedzi na pytanie zawarte w głównym problemie badawczym, a także aby zrealizować cel pracy postawiono następujące pytania badawcze.

1. Jakie są fundamentalne różnice w rozumieniu istoty prawa, godności człowieka i relacji prawo naturalne–stanowione między cywilizacjami łacińską, chińską i bizantyńską, oraz czy wynikają one z odmiennych procesów ewolucji na osi teocentryzm–kratocentryzm, czy z niezmiennych struktur cywilizacyjnych?
2. Jak rozumienie natury Boga i wynikająca z niego antropologia wpływa na pojęcie godności człowieka, istoty prawa i władzy w cywilizacjach chińskiej, łacińskiej i bizantyńskiej?
3. Na ile główne idee chińskiego porządku prawnego znajdują swoje odzwierciedlenie w ideach cywilizacji łacińskiej i bizantyńskiej i jak normatywizują się w postaci praw podstawowych i zasad konstytucyjnych ustroju społeczno-gospodarczego ChRL?
4. Czy w rozwoju chińskiego prawa konstytucyjnego można mówić o historycznej ciągłości pewnych idei ustrojowych, czy raczej o zerwaniach i radykalnych zmianach?
5. Jaką rolę pełnią Specjalne Regiony Administracyjne (Hongkong i Makau) w systemie konstytucyjnym ChRL – czy można je traktować jako pomost między chińskim a zachodnim modelem ustrojowym?
6. W jaki sposób konstytucyjne prawa podstawowe oraz zasady ustroju społeczno-gospodarczego ChRL różnią się od rozwiązań przyjętych w RP, RFN oraz standardów międzynarodowych, jakie są praktyczne konsekwencje tych różnic oraz w jakich kierunkach kształtuje się ich ewolucja?
7. W jaki sposób ewolucja konstytucyjnych prawa podstawowych oraz zasad ustroju społeczno-gospodarczego w ChRL odzwierciedla mechanizmy równoważenia celów gospodarczych z utrzymaniem kontroli politycznej i legitymizacji władzy?

8. W jaki sposób pozycjonowanie cywilizacji na osi teocentryzm–kratocentryzm wpływa na reinterpretację i urzeczywistnianie idei konstytucyjnych praw podstawowych i zasad ustroju społeczno-gospodarczego w tradycjach prawnych ChRL, RP i RFN?
9. Jaka dynamika cywilizacji na osi teocentryzm–kratocentryzm sprzyja rozwojowi konstytucyjnych praw podstawowych i zasad ustroju społeczno-gospodarczego w ich treści normatywnej oraz w praktyce stosowania w kierunku trwałego dobrostanu człowieka i państwa?
10. Czy analiza porównawcza konstytucyjnych praw podstawowych oraz zasad ustroju społeczno-gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej, Republiki Federalnej Niemiec i Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście ich uwarunkowań cywilizacyjnych pozwala na sformułowanie postulatów de lege ferenda dla Konstytucji RP, a jeżeli tak – to jakich?

Cel badawczy pracy

Celem badawczym pracy jest kompleksowa analiza porównawcza konstytucyjnych praw podstawowych oraz zasad ustroju społeczno-gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej z odpowiadającymi im rozwiązaniami w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Federalnej Niemiec oraz ze standardami międzynarodowymi, przeprowadzona z uwzględnieniem ich historycznych, filozoficzno-prawnych i cywilizacyjnych uwarunkowań, w kontekście modelu osi teocentryzm–kratocentryzm, a także ocena znaczenia tych norm w realnej praktyce ustrojowej. Badania zmierzają do identyfikacji podobieństw i różnic między analizowanymi systemami oraz wyjaśnienia ich podstaw aksjologicznych. Na tej podstawie rozprawa nakreśla prawdopodobne kierunki ewolucji konstytucyjnych zasad i praw chińskiego ustroju społeczno-gospodarczego w perspektywie najbliższej dekady oraz formułuje postulaty zmian de lege ferenda, mające na celu usprawnienie wybranych rozwiązań polskiego porządku konstytucyjnego.

Hipotezy badawcze

Obserwacja funkcjonowania ustroju społeczno-gospodarczego ChRL oraz ustrojów społeczno-gospodarczych w Rzeczypospolitej Polskiej i w Republice Federalnej Niemiec, skłania do postawienia następujących hipotez badawczych.

1. Różnice konstytucyjnych ustrojów społeczno-gospodarczych pomiędzy cywilizacjami łacińską, chińską i bizantyńską wynikają z historycznych procesów habituacji pozycji na osi teocentryzm–kratocentryzm, w tym z wzajemnej transmisji idei filozoficzno-

religijnych, a nie z niezmiennych charakterystyk ideowych i cywilizacyjnych, co oznacza możliwość ich świadomej transformacji.

2. Współczesny system prawny ChRL stanowi selektywną normatywizację kluczowych chińskich idei filozoficzno-religijnych adaptowanych do realizacji celów i potrzeb ustroju społeczno-gospodarczego.
3. Pozycjonowanie cywilizacji na osi teocentryzm–kratocentryzm wpływa na reinterpretacje i urzeczywistnianie idei konstytucyjnych praw podstawowych i zasad ustroju społeczno-gospodarczego.
4. Zmiany konstytucji ChRL zmierzają do ograniczania rozbieżności między celami polityczno-gospodarczymi państwa a normatywną treścią konstytucyjnych praw podstawowych i zasad ustroju społeczno-gospodarczego oraz praktyką ich stosowania, przy czym dotyczy to w większym stopniu zasad ustrojowych niż praw podstawowych, co sprzyja stabilizacji legitymizacji władzy.
5. W ChRL konstytucyjne prawa podstawowe i zasady ustroju społeczno-gospodarczego są w większym stopniu podporządkowane interesom państwa i zbiorowości niż w systemach konstytucyjnych Polski i Niemiec, co prowadzi do ograniczenia zakresu realnie wykonywanych praw podstawowych oraz do instrumentalizacji zasad konstytucyjnych ustroju społeczno-gospodarczego.
6. Konstytucyjne prawa podstawowe oraz zasady ustroju społeczno-gospodarczego ChRL wykazują stopniowe zbliżanie się do standardów międzynarodowych, przede wszystkim w sferze społeczno-gospodarczej, podczas gdy w zakresie praw politycznych i obywatelskich utrzymuje się trwała kontrola państwa i istotna rozbieżność.
7. Ewolucja praw podstawowych oraz zasad konstytucyjnych ustroju społeczno-gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej zmierza w kierunku selektywnej liberalizacji w sferze praw społecznych i gospodarczych, przy jednoczesnym utrzymaniu restrykcyjnego charakteru regulacji dotyczących praw politycznych i obywatelskich oraz dalszym wzmacnianiu konstytucyjnej pozycji partii w systemie władzy państwowej.

Metody badawcze

Dla zrealizowania celu pracy w pierwszym rzędzie posłużono się metodą doboru, selekcji i analizy publikacji zwartych, artykułów, aktów prawnych, opracowań naukowych, raportów okresowych instytucji krajowych i zagranicznych, jak i czasopism oraz stron internetowych. Wielowymiarowość i dynamika procesów zachodzących w ChRL uzasadnia potrzebę zastosowania holistycznej perspektywy badawczej. Tym samym w niniejszej dysertacji dominujący charakter miała metoda systemowa.

Również metoda dogmatyczna miała niezwykle istotne znaczenie. Metodę zastosowano poprzez analizę i interpretację obowiązującego prawa, w szczególności aktów prawnych dotyczących Konstytucji.

Trzon pracy powstał w oparciu o metodę prawnoporównawczą, porównującą prawa podstawowe i konstytucyjne zasady ustrojów gospodarczych w ChRL, w Polsce i w Niemczech, konfrontując uzyskane dane z analizą praktycznych wyników rozwoju ustrojów gospodarczych w wymienionych krajach.

W dysertacji posłużono się także metodą funkcjonalną, co pozwoliło odpowiedzieć na pytanie czy istnieją rozbieżności pomiędzy prawem zapisanym w aktach prawnych, w tym w Konstytucji, względem praktyki stosowania prawa w rzeczywistości.

Metoda funkcjonalna była w części uzupełniona i wspierana poprzez obserwację uczestniczącą, dostarczającą empirycznych danych dotyczących praktycznego funkcjonowania ustrojów społeczno-gospodarczych. Jej zastosowanie było istotne w świetle niedostatku i istniejących luk w opracowaniach bazujących na bezpośredniej obserwacji w Chinach. Obserwacja prowadzona była bezpośrednio podczas pobytu w ChRL w latach 2009-2013, następnie w okresie rocznego pobytu w ChRL roku 2016 oraz od roku 2019 do roku 2023, a także podczas wyjazdów autora pracy do ChRL pomiędzy tymi okresami. Głównym miejscem obserwacji były miasta Szanghaj i Tianjin w Chinach. Miejscem obserwacji doraźnej były także inne miasta w większości prowincji ChRL oraz miasta w Polsce i w Niemczech.

W celu analizy idei, praw konstytucyjnych i zasad konstytucyjnych ustrojów społeczno-gospodarczych posłużono się metodą historyczną. Za jej pomocą dokonano rekonstrukcji wiodących idei ustroju społeczno-gospodarczego ChRL oraz przeanalizowano zmiany następujące w systemie chińskiego prawa, w tym poszczególnych Konstytucjach ChRL.

W celu zapewnienia syntetycznego i komprehensywnego spojrzenia na analizowane problemy dodatkowo posłużono się metodą ejdetyczną, pozwalającą na identyfikację istotnych elementów poprzez redukcję fenomenologiczną, umożliwiającą analizę istoty procesów i zjawisk. W ten sposób wyłoniono kluczowe idee chińskiego ustroju społeczno-gospodarczego:

humanitaryzm, harmonię, lojalność i podporządkowanie oraz dążenie do mądrości i samodoskonalenia. Metoda ejdetyczna pozwoliła na identyfikację fundamentalnych konceptów.

W dysertacji zaproponowano model osi teocentryzm–kratocentryzm jako narzędzie analityczne służące porządkowaniu i porównywaniu systemów konstytucyjnych. Model osi pozwala na pozycjonowanie badanych systemów w kontinuum między orientacją teocentryczną, gdzie transcendentne wartości stanowią źródło legitymizacji prawa a kratocentryczną, gdzie władza państwowa jest pierwotnym źródłem normatywności. Ta innowacyjna perspektywa umożliwia przewidywanie różnic w interpretacji konstytucyjnych zasad oraz wyjaśnienie mechanizmów, w jaki sposób pozycjonowanie cywilizacyjne determinuje praktyczne funkcjonowanie systemów prawnych. Model stosowany jest jako narzędzie systematyzacji porównawczej oraz podstawa formułowania prognoz dotyczących przyszłej ewolucji badanych systemów.

Struktura pracy

Struktura pracy została podporządkowana realizacji celu badawczego, rozwiązaniu problemu badawczego oraz weryfikacji postawionych hipotez. Podporządkowano ją koncepcji analitycznej, zakładającej dwutorowe ujęcie problematyki ustroju społeczno-gospodarczego¹. Z jednej strony poprzez analizę konstytucyjnych rozwiązań w zakresie praw podstawowych, w tym wolności i obowiązków obywatelskich, z drugiej poprzez analizę zasad ustroju społeczno-gospodarczego, obejmujących zasady ochrony własności i wolności gospodarczej.

Osią pracy jest Konstytucja ChRL. Rozdziały I–III mają charakter teoretyczno-historyczny i wprowadzają kontekst cywilizacyjno-prawny, filozoficzne podstawy chińskiego ustroju oraz zarys rozwoju chińskiego konstytucjonalizmu od tradycji cesarskiej do Konstytucji z 1982 r. Część ta kończy się analizą kierunków rozwoju chińskiego porządku konstytucyjnego. Rozdziały IV–V stanowią zasadniczą analizę porównawczą współczesnych rozwiązań konstytucyjnych praw podstawowych i zasad ustrojów społeczno-gospodarczych.

Pracę poprzedzono wstępem, w którym przedstawiono uzasadnienie wyboru tematu, metodologię badań, cele, problem badawczy, hipotezy, pytania badawcze oraz strukturę pracy. Każdy rozdział pracy zakończono podsumowaniem zawierającym wnioski cząstkowe. W zakończeniu przedstawiono kluczowe wnioski z badań, wyniki weryfikacji hipotez oraz postulaty *de lege ferenda* dotyczące możliwych kierunków zmian w Konstytucji RP, także w kontekście aksjologicznym.

¹ C. Kosikowski, *Zasady Ustroju Społecznego i Gospodarczego w Procesie Stosowania Konstytucji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 44.

Wnioski

Porównawcza analiza doświadczeń konstytucyjnych Chińskiej Republiki Ludowej, Polski i Niemiec potwierdziła w przeważającej mierze trafność postawionych hipotez badawczych oraz pozwoliła na udzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania badawcze.

Przeprowadzone badania wykazały, że podstawowe różnice w pojmowaniu istoty prawa, godności człowieka czy relacji prawo naturalne–stanowione między cywilizacją łacińską, bizantyńską a chińską wynikają z odmiennych procesów ewolucji i historycznej habituacji pozycji na osi teocentryzm-kratocentryzm, a nie z niezmiennych cech cywilizacyjnych. Zastosowana oś teocentryzm-kratocentryzm okazała się użytecznym narzędziem analitycznym, pozwalającym na systematyzację różnic między systemami konstytucyjnymi oraz uchwycenie dynamiki ich historycznej ewolucji.

Przeprowadzone analizy wykazały dwukierunkowy transfer idei między badanymi kręgami cywilizacyjnymi, zaprzeczając tezie o ich nieprzekraczalnej odmienności.

Badania źródeł i ewolucji chińskiej myśli prawnej wykazały, że obecne konstytucyjne zasady ustroju społeczno-gospodarczego Chin wyrastają przede wszystkim z tradycji intelektualnej z konfucjanizmu, legizmu, neokonfucjanizmu, taoizmu oraz marksizmu, których współczesną syntezę stanowi doktryna określana jako marksizm z chińską charakterystyką.

Współczesny system prawny ChRL stanowi świadomą, selektywną normatywizację rodzimych idei filozoficzno-religijnych dostosowaną do realizacji celów ustrojowych państwa. Analiza pozwoliła na wyodrębnienie czterech kluczowych idei chińskiego konstytucjonalizmu: humanitaryzmu, harmonii, lojalności i podporządkowania oraz dążenia do mądrości, włączonych do systemu prawa w drodze selektywnej normatywizacji.

Badanie ewolucji chińskich konstytucji począwszy od 1954 do 1982 roku i jej kolejnych nowelizacji wykazała, że istnieje zasadnicza historyczna ciągłość pewnych kluczowych zasad, nawet jeśli formalne instytucje zmieniały się radykalnie. Chiński konstytucjonalizm ewoluował raczej poprzez adaptację i reinterpretację dawnych idei pod zmiennymi sztandarami ideologicznymi niż przez całkowite porzucenie jednych wartości na rzecz innych.

Potwierdzono, że w ChRL prawa podstawowe i zasady ustroju społeczno-gospodarczego są podporządkowane interesom państwa i kolektywu w znacznie większym stopniu niż w systemach demokratycznych Polski i Niemiec. Obserwuje się przewagę własności państwowej nad prywatną oraz nadrzędną rolę prawa publicznego nad prywatnym, podczas gdy w Polsce i Niemczech własność prywatna stanowi fundament ustroju gospodarczego. Postępująca liberalizacja własności prywatnej okazała się jednym z najważniejszych czynników ekonomicznego rozwoju ChRL. Największe rozbieżności dotyczą praktycznego wymiaru praw

politycznych i obywatelskich. W ChRL konstytucja przewiduje prawo do rzetelnego procesu i wolność słowa, lecz ograniczona niezależność sądownictwa i cenzura utrudniają obywatelom skuteczną ochronę tych praw. W Polsce i Niemczech prawa te są zasadniczo bardziej skuteczne, choć i tam pojawiają się wyzwania, co również znalazło swoje odzwierciedlenie w pracy.

Reformy ustrojowe w Chinach korygowały niespójności przede wszystkim w sferze społeczno-gospodarczej, zbliżając ChRL do standardów międzynarodowych w tym zakresie, podczas gdy w obszarze praw obywatelskich i politycznych utrzymuje się istotna rozbieżność.

Kultura zaufania sprzyja rozwojowi i innowacyjności, zatem systemy nadmiernie kontrolujące aktywność obywatelską ryzykują hamowanie własnego potencjału rozwojowego. Ten wniosek dotyczy każdego kraju: również demokracje Zachodu, jeśli ulegną pokusie kratocentrycznego nadregulowania życia społecznego, mogą doznać erozji kapitału społecznego.

Konkluzją porównawczą jest postulat zakotwiczenia prawa w wartościach prawa naturalnego i etyce dobra wspólnego, aby przeciwdziałać erozji zaufania społecznego i podstaw demokracji. Przypadek chiński dostarcza empirycznej odpowiedzi na pytanie o wpływ pozycjonowania na osi teocentryzm-kratocentryzm na rozwój i trwałość cywilizacji w praktyce: nawet w systemie kratocentrycznym częściowe przyjęcie wartości teocentrycznych sprzyja jego rozwojowi, stabilności i dobrostanowi społecznemu. Przesunięcie w kierunku teocentrycznym pozytywnie wpływa na trwałość systemu oraz dobrostan obywatela i państwa. Badanie wykazało, że wpływ Specjalnych Regionów Administracyjnych (Hongkong i Makau) na ustrój centralny ChRL jest coraz bardziej ograniczony. Regiony te stanowią dowód na możliwość funkcjonowania elementów modelu zachodniego w ramach państwa chińskiego, jednak nie stały się pomostem prowadzącym do transformacji ustrojowej Chin jako całości. Przewidywany kierunek zmian ustrojowych ChRL w nadchodzącej dekadzie to dalsza pragmatyczna liberalizacja gospodarki, obejmująca większą rolę sektora prywatnego, szerszą ochronę własności prywatnej oraz poprawę ochrony praw konsumenckich, ochrony danych osobowych i praw pracowniczych, pod nadzorem państwa, przy równoczesnym utrzymaniu fundamentalnych zasad politycznych, w szczególności nadrzędnej roli partii.

W świetle przeprowadzonych analiz nie ujawniono wewnętrznych mechanizmów strukturalnych, które w krótkiej lub średniej perspektywie musiałyby prowadzić do samoczynnej destabilizacji tego modelu. Dlatego rosnąca siła ekonomiczna i międzynarodowy status Chin będą wyzwaniem dla systemów demokratycznych i równowagi sił międzynarodowych. Chiny staną przed wyborem między pogłębianiem kratocentrycznej kontroli a otwarciem na kulturę prawną opartą na zaufaniu i wartościach uniwersalnych. Jak

wykazała analiza, okresy świetności cywilizacji przypadają na czasy bliskie ich fundamentalnym wartościom i ideom, podczas gdy cywilizacje upadają, gdy odchodzą od swoich korzeni.

Cel dysertacji osiągnięto poprzez sformułowanie czterech postulatów *de lege ferenda* dla Konstytucji RP, zakorzenionych w wartościach cywilizacji łacińskiej: wprowadzenie konstytucyjnej zasady dobra jako celu prawa przy poszanowaniu godności człowieka, doprecyzowanie ochrony życia od poczęcia do naturalnej śmierci, zastąpienie zasady zrównoważonego rozwoju zasadą trwałego rozwoju zorientowanego na osobę ludzką, reforma wyboru sędziów TK poprzez wymóg większości 2/3 głosów. Brak postulatów tego rodzaju wobec ChRL wynika z niemożności rzeczywistego dialogu społecznego wokół zmiany konstytucji. Brak postulatów wobec RFN wynika z długiej historii, stabilności tego systemu oraz wysokiego progu zmian konstytucyjnych, a także z celu pracy, którym jest refleksja nad rozwojem polskiego porządku konstytucyjnego.

Wyniki badań posłużyły zarówno pogłębieniu teorii prawa porównawczego, jak i sformułowaniu praktycznych wskazań dla ustawodawcy. Dysertacja stanowi wkład w naukową dyskusję o konstytucjonalizmie porównawczym i wyzwaniach stojących przed współczesnymi systemami prawnymi. Uzyskane wyniki nie tylko potwierdzają w przeważającej mierze hipotezy i pozwalają udzielić odpowiedzi na pytania badawcze, ale także prowadzą do refleksji ogólniejszych dotyczących fundamentów cywilizacji i trwałości porządków konstytucyjnych, które budują zaufanie społeczne i poczucie wspólnoty.

Po ukończeniu pracy 4-letni syn autora usypiając powiedział „Tatusiu, w życiu najlepiej lubię żyć. Tatusiu naprawdę Cię kocham”. Jest to potwierdzenie wniosków i dowód, że człowiek i jego natura to nie tabula rasa, a istota obdarzona rozumem i wolną wolą posiada od najmłodszych lat zapisany kod działania zgodny z naturalnymi prawami ku spełnieniu i szczęściu. Fundament świata, prawa i konstytucjonalizmu nie sprowadza się do techniki, lecz do zakorzenienia w tym, co pierwotne: w relacjach miłości, wspólnocie i pokoju. Dostrzeżenie tego nie wymaga wielostronicowych traktatów - wystarczy dziecięca prawda, że człowiek nie musi błędzić, lękać się i wciąż szukać, ponieważ w ludzką naturę wpisany jest cel pragnienia dobra, wspólnoty i miłości. Prawo, które tego nie odczytuje, traci swój sens i staje się narzędziem ucisku. Prawo wierne temu naturalnemu porządkowi staje się fundamentem cywilizacji zdolnej przetrwać i odrodzić się nawet po największych kryzysach.